

GYÉMÁNT RICHÁRD – DROZDIK ZSUZSA

A horvátországi magyarság területi és társadalomstatistikai sajátosságai

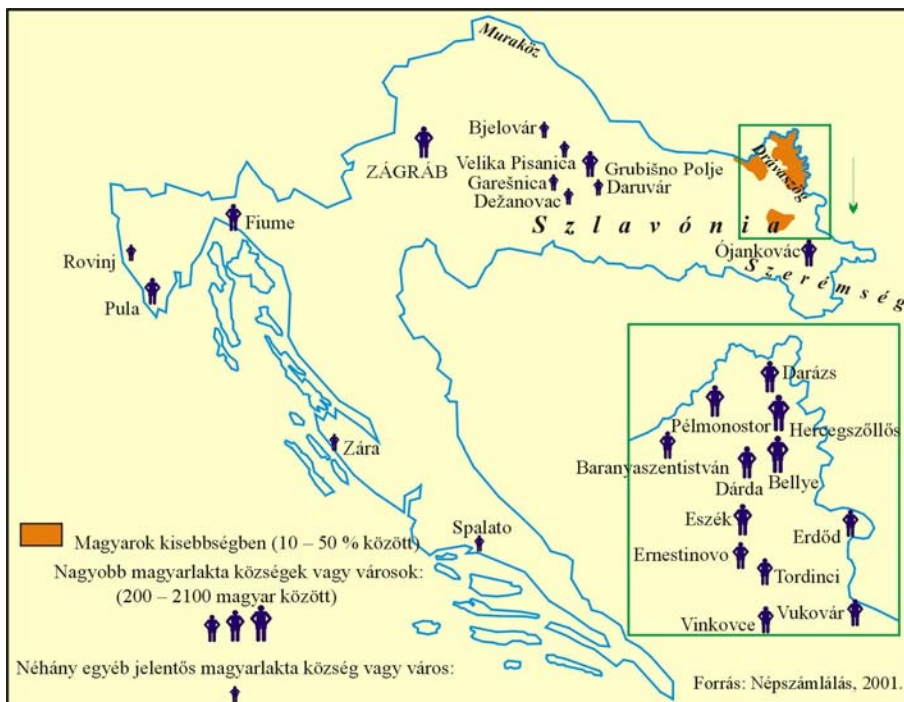
Bevezető

A Horvát Köztársaság 1991. június 25-én deklarálta függetlenségét, és kilépett a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságból. A demokratikus politikai intézmények kialakulása, a pártrendszerek, a választási rendszerek, a politikai rendszer egyéb elemeinek működése, a demokrácia teljesítőképesége tekintetében Horvátország a délszláv háborút követően határozott fejlődésnek indult. Bár még nem érte utol Szlovéniát, de már messze elhagyta a mai Szerbia-Montenegrót (Fábián, 1996).

A Horvát Köztársaság területe 56 538 km², a lakosság a 2001. évi horvát népszámlálás szerint 4 437 460 lélek volt, ebből 3 977 171 fő (89,6%) horvátnak, további 460 289 fő (10,4%) pedig egyéb nemzetiségűnek vallotta magát.

1. ábra

A horvátországi magyarság területi elhelyezkedése a Horvát Köztársaságban*

* Forrás: a Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja: www.htmh.hu

Az 1991. évi népszámlálás szerint a horvátországi magyarság 22 355 főt tett ki. A 2001. évi horvát népszámlálás szerint a magyarság jelentősen megfogyott, mindössze 16 595 magyart regisztráltak. A horvátországi magyarság 1991 és 2001 között 5760 fővel csökkent, azaz lélekszámának 25,8%-át elvesztette.

A magyarkérdés „megoldódása” a Muraközben

A Horvátországhoz tartozó Muraközt (horvátul: Medimurje) a Mura és a Dráva folyók fogják közre. Területe 785 km². Központja a Zrínyi család fészke: Csáktornya (Cakovec). Ebben a történelmi városban írta Zrínyi Miklós a Szigeti veszedelem című művét. A Muraköz egykoron Magyarországhoz, Zala vármegyéhez tartozott. A Muraközt Zala vármegye két járása alkotta. Az 1886 és 1918 között érvényes közigazgatási szabályok alapján a csáktornyai járás 72, a perlaki járás 33 települést ölelt fel. A trianoni békeszerződés Légrad települést is ide csatolta a történelmi Zala vármegye nagykanizsai járásából, így összesen 106 történelmi Zala vármegyei település került az új délszláv államhoz. Kevesen tudják, hogy a Muraköz 1849 és 1861 között Horvátország része volt (Arday, 2002). Csáktornyán és vidékén már ezekben az időkben is a horvátok voltak többségben.

Az 1910-es – utolsó magyar – népszámlálás szerint az összlakosság 93 283 fő volt, ebből 84 767 fő volt horvát (90,9%), 7706 magyar (8,2%), 417 fő volt német (0,5%), az egyéb kategória pedig 393 főt tett ki (0,4%).¹ Az 2001-es délszláv népszámlálás az egész Muraközben összesen 73 magyart mutatott ki, településenként szétszórva. Az eltelt 91 év alatt az idő „felmorzsolta” a muraközi magyarságot.

A Muraköz 1920. június 4-én lett – jogilag – a délszláv államalakulat része. A terület a török időktől kezdődően egyre jobban „elhorvátosodott”, csekély magyar betelepülés csak az 1800-as években volt megfigyelhető. Azonban ez a „népmozgalom” nem játszott jelentős szerepet, a térség továbbra is több mint 90%-ban horvátnak volt mondható. A gyér magyar betelepülés a térség központját, Csáktornyát, illetve a jelentősebb településeket – Perlakot, Muraszerdahelyt stb. – érintette. A magyarság nem földművelőként jelent meg, hanem inkább kereskedőként, iparosként. Szintén az 1800-as években települt be ide a magyar zsidóság is.

1. táblázat

*Az egykori csáktornyai járás népességének nemzetiségi összetétele a népszámlálási adatok tükrében**

(fő)

Nemzetiség	1880	1910	1921	1931 ^{a)}	1941
Magyar	1 424	4 709	1 035	..	3 822
Délszláv	31 070	41 217	41 520	..	54 458
Német	945	323	268	..	202
Egyéb	1 360	222	149	..	378
<i>Összesen</i>	<i>34 799</i>	<i>46 471</i>	<i>42 972</i>	<i>48 269</i>	<i>58 860</i>

*Forrás: A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai (1880–1941), KSH, Bp., 1999.

a) Az 1931. évi jugoszláv népszámlálás adatai közül csak összesített adatok állnak a magyar Központi Statisztikai Hivatal rendelkezésére. Megjegyzésünk az 1–6. táblázatokra vonatkozik.

¹ A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai, KSH, Bp., 2001.

A táblázatból egyértelműen látható a délszláv népcsoport kimagasló többsége, akik szinte kizárólag horvát nemzetiségűek voltak.

2. táblázat

*Csáktornya, az egykori járási központ népességének nemzetiségi összetétele
a népszámlálási adatok tükrében*

Nemzetiség	1880	1910	1921	1931	1941
Magyar	828	2 433	820	..	2 652
Délszláv	2 139	2 439	4 605	..	3 872
Német	665	251	224	..	151
Egyéb	178	90	106	..	102
<i>Összesen</i>	<i>3 810</i>	<i>5 213</i>	<i>5 755</i>	<i>6 192</i>	<i>6 777</i>

(fő)

A csáktornyai járásnak mind a 72 településén a horvátok alkották az abszolút többséget, azonban Csáktornyan a magyarság jelentős kisebbségként volt jelen. A járás magyarságának túlnyomó többségét is a csáktornyai magyarok adták. A táblázat szerint 1910-ben és 1941-ben a magyarok száma jelentősen „megugrott”. A terület mind a két népszámlálás alkalmával Magyarországhoz tartozott. Az 1910-es eredmény hűen tükrözi a magyar iparosok, kereskedők, illetve a magyar zsidók betelepülését. Az 1941-es népszámlálást közvetlenül a terület Magyarországhoz való visszakerülése után végezték el. Ebben megfigyelhető az 1920 körül elmenekült, szülőföldjét elhagyó magyarság visszatepedése. A magyar lakosság száma 1944/45 után erőteljes csökkenésnek indult, de nemcsak Csáktornyan, hanem az egész Muraközben is.

3. táblázat

*Az egykori perlaki járás népességének nemzetiségi összetétele
a népszámlálási adatok tükrében*

Nemzetiség	1880	1910	1921	1931	1941
Magyar	919	2 057	241	..	2 512
Délszláv	30 304	41 647	44 839	..	41 987
Német	269	73	49	..	12
Egyéb	1 410	139	98	..	146
<i>Összesen</i>	<i>32 902</i>	<i>43 916</i>	<i>45 227</i>	<i>44 948</i>	<i>44 657</i>

(fő)

A perlaki járás már kevesebb magyart számlált az egyes censusok alkalmával. A járás 33 települést mondhatott magáénak, ebből egy településen sem élt többségben a magyarság. Ennek ellenére 1910-ben és 1941-ben a 2000 főt is meghaladta a magyar nemzetiségűek száma a járáson belül. (4. táblázat)

A Muraközt alkotó csáktornyai és perlaki járasok mellett Légrád település is Zala vármegyéhez tartozott. Légrád a nagykanizsai járás része volt, a Dráva és a Mura folyók találkozásánál, a Dráva jobb oldalán. A település közel 800 éves, lakói 1530-tól többnyire evangélikus vallásúak voltak. A középkorban mezőváros volt, majd a Zrínyi család kezébe került. A településen 1945-től nincs magyar oktatás, a gyors asszimiláció „feloldotta” a maroknyi magyar közösséget. A hajdan jelentős magyar evangélikus egy-

ház 140-150 hívőre fogyatkozott, a hitélet az 1960-as évektől már horvát nyelven folyik. Ezt megelőzően magyar volt az istentisztelet nyelve. Ahogy más településre, így Légrádra is jellemző, hogy a szülők már elsősorban horvátul beszélnek a gyermekeikkel. Légrád 1405 fős összlakosságából 1991-ben már csak 2% vallotta magát magyarnak. (5. táblázat)

4. táblázat

Perlak, az egykori járási központ népességének nemzetiségi összetétele a népszámlálási adatok tükrében

(fő)

Nemzetiség	1880	1910	1921	1931	1941
Magyar	133	713	74	..	1 314
Délszláv	3 234	3 754	4 405	..	3 108
Német	69	20	17	..	4
Egyéb	109	26	1	..	1
<i>Összesen</i>	<i>3 545</i>	<i>4 513</i>	<i>4 497</i>	<i>4 440</i>	<i>4 427</i>

5. táblázat

Légrád település népességének nemzetiségi összetétele 1880–1941 között

(fő)

Nemzetiség	1880	1910	1921	1931	1941
Magyar	829	940	571	..	1170
Délszláv	1681	1903	2329	..	1436
Német	55	21	14	..	7
Egyéb	140	32	8	..	11
<i>Összesen</i>	<i>2705</i>	<i>2896</i>	<i>2922</i>	<i>2726</i>	<i>2624</i>

6. táblázat

A Muraköz (Légrád településsel) népességének nemzetiségi összetétele 1880–1941 között

(fő)

Nemzetiség	1880	1910	1921	1931	1941
Magyar	3 172	7 706	1 847	..	7 504
Délszláv	63 055	84 767	88 688	..	97 881
Német	1 269	417	331	..	221
Egyéb	2 910	393	255	..	535
<i>Összesen</i>	<i>70 406</i>	<i>93 283</i>	<i>91 121</i>	<i>95 943</i>	<i>106 141</i>

A 2001-es horvát népszámlálás adatai szerint 118 426 fő élt a Muraközben, ebből 112 746 fő volt horvát. A magyarok mindössze 73 főt tettek ki (0,06%). Ezek alapján a Muraköz központja, Csáktornya összlakossága 30 455 fő volt, ebből 27 fő volt magyar (0,08%).

Magyarok a Baranya-háromszögben

Az egykori történelmi Baranya vármegye déli részét több névvel is illetik. A Baranya-háromszög mellett használatos a Dél-Baranya, a Drávaköz és a Drávaszög megjelölés is.

A területet északról a Magyar Köztársaság, keletről a Duna folyam (a túlsó oldalán Szerbia-Montenegróval), dél-délnyugatról pedig a Dráva folyó fogja közre. Területe: 1136 km² (Hoppál, 2001). A Drávaköz lakói sűrűn váltakoztak, a magyar honfoglalásig az illírek, a rómaiak, a hunok, a gótok, az avarok és a szlávok követték egymást. A szlávok beolvadtak a honfoglaló magyarságba. A honfoglalástól a török hódoltságig színmagyar területnek számított a Baranya-háromszög. A honfoglalás idején a Botond-törzs vette birtokba a területet. A tatárjárást megelőzően a krónikák 117 települést említettek a Drávaszögben. A tatárjárás alkalmával, Batu kán 1242. évi visszavonulása idején a baranya-háromszögi települések közel 40%-a pusztulhatott el. Az 1300-as években közel 60 település létezett a Drávaszög területén (Györffy, 1966). Az 1330-as évekből származó pápai tizedjegyzék már számos, ma létező baranyai települést is megemlít. Ilyenek voltak: Csúza, Kopács, Laskó, Sepse vagy Vörösmart. A XV. században már közel 92 települése volt a Drávaszögnek.

Az első jelentősebb „idegen” betelepülés a törökökhöz kapcsolódik. A törökök azért, hogy a gazdag dalmát városokat – Zadar, Sibeniket, Traut, Splitet stb. – elfoglalják, az ezek körüli horvát falvak lakosait kitelepítették. A horvát – sokác – lakosságot többek között a Drávaközben telepítették le. A kitelepítés célja a dalmát városok kiéheztetése volt. A betelepítés folytán a Baranya-háromszög lakossága 15%-ban horvát – sokác – lett. Ez a százalékarány tovább nőtt a boszniai horvátok – bunyevácok – betelepítésével. A török időkben a terület a mohácsi szandzsákhöz tartozott, az 1543-tól rendelkezésre álló adólajstromok részletes leírást adnak a lakosság viszonyaira vonatkozóan. Egy 1554-es adónyilvántartás szerint 48 faluja volt a térségnek (Bognár, 1994). A reformáció is éreztette hatását. Sztárai Mihály, a híres reformátor az 1540-es években – a török uralom alatt – 120 református gyülekezetet alapított a Drávaszögben, illetve Szlavóniában. (Ezek közül 2001-re már csak 14 közösség létezett, ebből egy horvát nyelvű.)

A török kiűzése után a magyarság visszatelepődése mellett a bécsi császári udvar gospici² horvátokat is letelepített a Baranya-háromszög területére. A szomszédos Bácskából szerbek is jöttek, akik szintén itt telepedtek le (Domonkos, 1992). A magyarok és a horvátok – sokácok és bunyevácok – mellett a harmadik népcsoport a szerbség volt, amelyik letelepedett a Drávaszögben. A szerbek mellett gyér muzulmán betelepülés is megfigyelhető volt, számuk alig haladta meg a 250 főt. A kis létszámú muzulmán csoport gyorsan asszimilálódott. A jelentősebb szerb letelepedés az 1600-as évekre tehető, bár már korábban is megfigyelhető volt. A betelepülések szükségességét indokolta a magyar falvak sorvadása és több település kipusztulása. Az 1687-es összeírás szerint 45, az 1695. évi összeírás szerint már csak 25 település volt a Drávaszögben. Akadtak települések, amelyek csak ideiglenesen néptelenedtek el (Pélmonostor, Baranyavár stb.), mások végleg eltűntek és a történelem homályába veszttek. A 25 település nemzetiségi összetétele a következő volt: 14 000 magyar, 2700 horvát, 900 szerb és 250 „török”. A 25 településből 13 helységben a magyarok, 7 településen a horvátok, 3 faluban a szerbek alkották a többséget, volt továbbá két olyan település, amely egyes nemzetiségi összetétellel rendelkezett (Heka – Szondi, 1993). A magyarok, a horvátok és a szerbek mellé – negyedik népcsoportként – az 1700-as évek elején németek – svábok –

² Gospic az egykori horvát Lika-Krbava vármegye székhelye volt, közel az Adriai-tengerhez.

is költöztek, a mai németországi Baden-Württemberg, Bajorország és Rheinland-Pfalz területéről. A betelepülések miatt „népességrobbanás” következett be, a drávaszögi települések lélekszáma növekedésnek indult. Habár korábban is voltak – szerb, horvát és magyar – bevándorlások, a szegénység, a járványok, a bizonytalan gazdasági helyzet, valamint a háborús pusztítások ezt „leárménykolták”.

Josef Práger, a bellyei uradalmi birtok egykori adjunktusa, a Drávaszögről írt munkájában megemlíti, hogy „...a magyarok a Drávaszögben hat faluban laktak egységesen, másokban a szerbekkel és a németekkel együtt, mert a török időkben nagyon megritkult a magyar lakosság.” Az 1910. évi népszámlálás szerint a történelmi Baranya vármegyéhez tartozó Baranya-háromszögben 34 település volt, ebből 3 tartozott a siklósi, 6 a mohácsi, további 25 pedig a baranyavári járáshoz.

7. táblázat

*Az egykori siklósi járás három elcsatolt településének nemzetiségi adatai
1880–1941 között**

Nemzetiség	1880	1910	1921	1931	1941
Magyar	484	751	842	841	1112
Délszláv	1454	1373	1212	1341	1108
Német	143	149	182	173	151
Egyéb	105	98	123	90	283
<i>Összesen</i>	<i>2216</i>	<i>2372</i>	<i>2359</i>	<i>2445</i>	<i>2654</i>

(fő)

* Forrás: A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai (1880–1941), KSH, Bp., 1999.

Az egykori Baranya vármegye siklósi járásából három település tartozik ma a Horvát Köztársaság területét képező Drávaszöghöz. A három település Petárda (Baranjsko Petrovo Selo), Torjanc (Torjanci) és Újbezdán (Novi Bezdán). A három településből kettő, Petárda és Torjanc már az 1800-as években is horvát többségű település volt. Újbezdánt 1848 után a Bács-Bodrog vármegyei Bezdán településről érkezett magyar telepesek alapították. Újbezdán a II. világháború után is megtartotta magyar többségét.

8. táblázat

*Az egykori mohácsi járás hat elcsatolt településének nemzetiségi adatai
1880–1941 között**

Nemzetiség	1880	1910	1921	1931	1941
Magyar	1 165	2 571	1 925	1 425	1 778
Délszláv	6 515	878	5 434	5 595	4 326
Német	1 044	1 040	1 187	1 050	893
Egyéb	372	5 373	94	31	128
<i>Összesen</i>	<i>9 096</i>	<i>9 862</i>	<i>8 640</i>	<i>8 101</i>	<i>7 125</i>

(fő)

* Forrás: A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai (1880–1941), KSH, Bp., 1999.

A történelmi Baranya vármegye mohácsi járásának hat települése tartozik ma a Horvát Köztársasághoz. A hat település: Baranyakisfalud (Branjina), Dályok (Dubose-

vica), Darázs (Draz), Hercegmárok (Gajic), Izsép (Topolje) és Nagybodolya (Podolje). Az 1880 és 1941 közötti időszakban a hat településből csak Nagybodolya volt magyar többségű. Baranyakisfalud települést többségében németek lakták, de a horvát és a szerb népcsoport száma sem volt elhanyagolható. A II. világháború végén a német kisebbség elhagyta a falut, helyükre szerbek és horvátok érkeztek. A többi négy település Dályok, Darázs, Hercegmárok és Izsép többségében horvát – sokác – település volt. A II. világháború után a hat településből már csak Nagybodolya volt az egyedüli, ahol még nagyobb számban éltek magyarok.

9. táblázat

Az egykori baranyavári járás 25 elcsatolt településének nemzetiségi adatai 1880–1941 között*

(fő)

Nemzetiség	1880	1910	1921	1931	1941
Magyar	12 579	13 325	13 870	10 871	15 759
Délszláv	8 031	6 650	9 102	13 176	11 765
Német	11 940	12 786	14 885	14 327	13 193
Egyéb	1 467	5 802	596	3 926	1 285
<i>Összesen</i>	<i>34 017</i>	<i>38 563</i>	<i>38 453</i>	<i>42 300</i>	<i>42 002</i>

* Forrás: A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai (1880–1941), KSH, Bp., 1999.

Az egykori Baranya vármegye baranyavári járásának majdnem a teljes területe ma Horvátország része. Az 1910. évi népszámlálás szerint a 25 településből 11 volt abszolút magyar többségű, további kettő, Baranyavár és Dárda pedig jelentős számú magyarsággal rendelkezett. A 11 abszolút magyar többségű település: Bellye (Bilje), Csúza (Suza), Hercegszöllős (Knezevi Vinogradi), Karancs (Karanac), Kiskőszeg (Batina), Kopács (Kopacevo), Kő (Kamenac), Laskó (Lug), Sepse (Kotlina), Várdaróc (Vardarac) és Vörösmart (Zmajevac) voltak. A német népcsoport főként Albertfaluban (Grabovac), Baranyabánon (Popovac), Baranyaszentistvánon (Petlovac), Dárdán (Darda), Kácsfalun (Jagodnjak), Keskenden (Kozarac), Kisdárdán (Tvrdavica), Laskafalun (Ceminac), valamint Pélmonostoron (Beli Manastir) volt többségben. Benge (Sumarina) és Bolmány (Bolman) szerb falvak voltak, továbbá nagy számban éltek szerbek Baranyabánon, Dárdán, Hercegszöllősön, Kácsfaluban és Pélmonostoron is. Baranyavár (Branjin Vrh) és Lőcs (Luc) horvát – sokác – falvak voltak, valamint jelentős számú sokác élt még Bengén is. Bolmányon a roma népcsoport is számottevő volt.

10. táblázat

A Drávaszög nemzetiségi összetétele 1880–1941 között*

(fő)

Nemzetiség	1880	1910	1921	1931	1941
Magyar	14 230	20 134	16 638	13 138	18 648
Délszláv	15 999	7 953	15 747	20 114	17 197
Német	13 156	13 944	16 253	15 548	14 238
Egyéb	1 944	8 766	814	725	1 698
<i>Összesen</i>	<i>45 329</i>	<i>50 797</i>	<i>49 452</i>	<i>52 846</i>	<i>51 781</i>

* Forrás: A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai (1880–1941), KSH, Bp., 1999.

Az 1910-es magyar népszámlálás szerint a Baranya-háromszög lakosságának 40%-a magyar, 26,7%-a német, 19,2%-a horvát, 12,6%-a szerb, 1,5%-a pedig egyéb nemzetiségű volt.³ Az összlakosság 50 797 fő volt. Több mint egy évtizeddel később, 1921-ben az összlakosságnak már csak 33,8%-a volt magyar, 32,6%-a német, 18,8%-a horvát, 12,9%-a szerb, 1,9%-a egyéb nemzetiségű. Az 1921. évi délszláv népszámlálás 49 452 főt írt össze a Baranya-háromszögben. A magyarság 1910–1921 között 6,25%-kal csökkent.

A nemzetiségi összetétel miatt még az I. világháború végén is kérdéses volt a Dráva-szög hovatartozása. A brit béke delegáció 1919. február 8-án kelt javaslata szerint a Baranya-háromszög nem lett volna része a délszláv államnak. „A Duna–Dráva-szög népessége ne tartozzék a jugoszláv államhoz, mivel sem száma, sem eloszlása nem indokolja ezt, és földrajzi és gazdasági okok erősen ez ellen szólnak” (Domonkos, 1992). A Baranya-háromszög hovatartozását illetően négy elképzelés látott napvilágot:

- a magyar álláspont szerint a Drávaszögnek továbbra is az anyaországhoz kell tartoznia,
- a délszláv vélemény szerint a kérdéses terület, valamint Mohács és Siklós város és ezen települések környéke az újonnan létrejövő délszláv államhoz kell hogy tartozzon,
- az olaszok által támogatott variáció szerint a mai Drávaszög kilenc északi települése – beleértve Pélmonostort is – Magyarországnál maradt volna,
- a francia álláspont tartalmazta a Baranya-háromszög ma is fennálló határait.

Végül az utolsó, a negyedik megoldás valósult meg. Magyarország – jogilag – 1920. június 4-én vesztette el a Drávaszöveget, de gyakorlatilag ez már 1919 őszén bekövetkezett.

11. táblázat

A Drávaszög nemzetiségi összetétele 1948–2001 között*

(fő)

Nemzetiség	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2001
Magyar	16 945	16 012	15 303	13 473	9 920	8 956	7 114
Horvát	18 792	17 984	23 514	23 283	19 136	22 740	23 693
Szerb	11 442	11 607	13 698	15 614	12 857	13 851	8 592
Német	4 494	3 228	1 392	773	410	..	449
„Jugoszláv”	–	–	115	1 355	8 850	..	–
Egyéb	1 829	2 035	2 066	1 824	2 236	8 718	2 785
<i>Összesen</i>	<i>53 502</i>	<i>50 866</i>	<i>56 088</i>	<i>56 322</i>	<i>53 409</i>	<i>54 265</i>	<i>42 633</i>

* Forrás: Sebők László: A horvátországi magyarok a statisztikák tükrében, In.: Arday Lajos: Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből, Teleki László Alapítvány, Budapest, 1994.

A Baranya-háromszög nemzetiségi-etnikai képe korábban is meglehetősen vegyes volt, a XX. században azonban további jelentős változások mentek végbe a térség nemzetiségi összetételében.

Jugoszlávia 1941. áprilisában széthullott. Magyarország 11 475 km²-t nyert vissza az 1920-ban elcsatolt Délvidékből. A Bácska, a Muraköz és a Muravidék mellett a Dráva-

³ A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai, KSH, Bp., 1999. p.

köz is visszakerült Magyarországhoz. A magyarság számbelileg ismét gyarapodott, egészen 1944/1945-ig. A Drávaköz nemzetiségi összetétele a II. világháború után ismét teljesen átalakult. A németiség, amely számarányát tekintve 1921-ben még 32,6%-os az összlakosságon belül, teljesen felszívódott. A magyarság „jobban” járt, mint a német nemzetiség, a szülőföldjén maradhatott, de évről évre fogyott a száma.

A trianoni békeszerződés aláírásától egészen 1929-ig a Drávaszög politikailag a vajdasági Zomborhoz tartozott, majd 1929-től 1945-ig Újvidékhez mint a Dunai Bánság része. A Drávaszög nem volt összeköttetésben a Vajdasággal, a kisköszegi híd (a mai szerb–horvát határ) csak 1972–1974 között épült meg. Az irracionális helyzetnek 1945-ben vetettek véget, ekkor a Baranya-háromszöget a horvát tagköztársaság kapta, s ezáltal az egész terület Eszékhez kapcsolódott.

A magyarság 1945 és 1990 közötti erőteljes fogyásához hozzájárult a nagy munkanélküliség, a mezőgazdaság hanyatlása, a Jugoszlávián belüli vándorlás, illetve a külföldre – Nyugat-Európába, Ausztráliába, az USA-ba stb. – történő vándorlás is. Az 1991 nyarán kirobbant délszláv háború „két vállra fektette” a baranyai magyarságot. A túlnyomórészt mezőgazdaságból élő magyarság megélhetése veszélybe került. A közel 300 éves múlttal rendelkező bellyei mezőgazdasági kombinát, amely sok magyar családnak adott megélhetést, csődbe jutott. Az egykori Savoyai-birtok tönkremenetele azért is jelentős volt, mert az egész Baranya-háromszöget ellátta.

Az ősi mesterségek eltűntek, a fiatalok közül egyre többen vándorolnak el a jobb megélhetés reményében. Rengetegen mentek – már Tito idejében is – a nyugat-európai országokba vendégmunkásnak, akik közül sokan vissza sem tértek szülőföldjükre.

A délszláv háború 1991-es kirobbanásakor a szerb hadsereg viszonylag gyorsan elfoglalta a Drávaszöveget, illetve a szomszédos – a Drávától délre fekvő – Kelet-Szlavóniát. A szerb megszállás elől közel 6000 magyar nemzetiségű menekült el, nem is beszélve a horvát menekültekről. Az etnikai arányok ismét fölborultak. A szerb hadsereg közeledténél hírére a magyarság közel kétharmada elmenekült a Baranya-háromszögből. A szerbek által véghezvitt szervezett betelepítések által 25–30 ezer, más források szerint 50 ezer szerb érkezett a Baranya-háromszögbe és a szomszédos Kelet-Szlavóniába a horvátországi és a boszniai szerb területekről.⁴ Viszont amikor a Drávaköz visszakerült Horvátországhoz, a drávaszögi „menekült” szerbek közül sokan Kis-Jugoszláviába vándoroltak, és ott telepedtek le.

Az 1995 novemberében megkötött erdödi megállapodás értelmében a magyar nemzetiségű drávaköziek visszatérhettek szülőföldjükre, ennek ellenére csak 1997 nyarán kezdődött meg a visszatelepülés. 1998 nyaráig a horvátországi magyarok 75%-a tért vissza a lakóhelyére, vagy látogatja azt rendszeresen. Szomorú tény, hogy 1000–1500 horvátországi, többnyire drávaközi és kelet-szlavóniai magyar nemzetiségű személy halt meg a délszláv háborúban.⁵

⁴ A Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja (jelentések): www.htmh.hu. Letöltve: 2003. január 2.

⁵ Forrás: HTMH-honlap, Jelentés a horvátországi magyarság helyzetéről, becsült adatok, www.htmh.hu. Letöltve: 2003. január 2.

12. táblázat

A drávaközi magyar nemzetiségű menekültek száma a délszláv háborúban*

Helység	Magyar, fő	Menekült, fő	A menekültek aránya, %
Bellye/Bilje	422	370	88
Csúza/Suza	664	150	23
Darázs/Draz	212	158	75
Dárda/Dárda	626	510	81
Hercegszöllös/Knezevi Vinogradi	382	230	60
Karancs/Karanac	289	200	69
Kiskőszeg/Batina	688	436	63
Kopács/Kopacevo	610	400	66
Laskó/Lug	834	240	29
Nagybodolya/Podolje	178	83	47
Pélmonostor/Beli Manastir	865	740	86
Sepse/Kotlina	416	100	24
Újbezdán/ Novi Bezdán	329	150	46
Várdaróc/Vardarac	536	330	62
Vörösmart/ Zmajevac	888	250	28

* Forrás: HTMH-honlap, Jelentés a horvátországi magyarság helyzetéről, becsült adatok, www.htmh.hu. Letöltve: 2003. január 2.

Közigazgatásilag a Baranya-háromszög az Eszék–Baranya zsupánsághoz (megyéhez) tartozik. Az Eszék–Baranyai zsupánság 9 járása (Beli Manastir/Pélmonostor, Bilje/Bellye, Ceminac/Laskafalu, Dárda/Dárda, Draz/Darázs, Jagodnjak/Kácsfalu, Knezevi Vinogradi/Hercegszöllös, Petlovac/Baranyaszentistván és Popovac/Baranyabán) öleli fel a Baranya-háromszöget. A terület központja Pélmonostor (Beli Manastir).

A 2001. évi horvát népszámlálás jelentős eltéréseket mutat a II. világháború előtti népszámlálásokhoz képest. A nemzetiségi összetétel ismét jelentősen megváltozott. A német – sváb – nemzetiség még a II. világháború után távozásra kényszerült, a drávaszögi szerb nemzetiség csökkenése pedig a Baranya-háromszög 1995-ös horvát kézbe kerülésétől számítható. A horvát nemzetiség abszolút többségbe került, azonban a második legjelentősebb nemzetiség a szerb maradt. A harmadik helyre – a szerbekkel közel azonos számban – a magyarok kerültek.

A 2001. évi horvát népszámlálás csak járási – illetve városi – szinten mutatja ki a nemzetiségi összetételt. A Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége szerint a községsoros adatok nyilvánosságra hozatala nem várható. Az 1991. évi jugoszláv népszámlálás még kimutatta a községsoros adatokat.

A Baranya-háromszög központja Pélmonostor városa, amely egyben járási központ is. A pélmonostori járás 4 települést foglal magába, ezek: Baranyavár, Benge, Pélmonostor és Secarana. A négyből az első három történelmi település. Secarana az I. világháború után keletkezett. A járás területe: 55 km².

Pélmonostor egyik középiskolájában magyar tannyelvű oktatás folyik. Horvátországban mindössze két magyar tannyelvű középiskola van, az egyik a pélmonostori, a másik az eszéki.

13. táblázat

A pélmónostori járás nemzetiségi összetétele, 1991*

Település	Magyar		Horvát		Szerb		Egyéb		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Baranyavár	46	3	1 026	65	190	12	316	20	1 576	100
Benge	30	5	387	59	113	17	125	19	655	100
Pélmónostor	865	3	3 262	32	3 770	37	2 249	28	10 146	100
Secerana	65	9	270	37	144	20	250	34	729	100
<i>Összesen</i>	<i>1 006</i>	<i>8</i>	<i>4 945</i>	<i>38</i>	<i>4 217</i>	<i>32</i>	<i>2 940</i>	<i>22</i>	<i>13 106</i>	<i>100</i>

* Forrás: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>. Letöltve: 2004. január 6.

A baranyabáni járás három településből áll, ezek közül csak Baranyabán és Baranyakisfalud létezett 1920 előtt, Knezevo később létesült. A járás központja: Baranyabán, a járás területe: 60 km².

14. táblázat

A baranyabáni (popovaci) járás nemzetiségi összetétele, 1991*

Település	Magyar		Horvát		Szerb		Egyéb		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Baranyabán	17	1	1 034	65	347	22	184	12	1 582	100
Baranyakisfalud	7	1	289	46	219	34	118	19	633	100
Knezevo	90	6	418	30	411	29	489	35	1 408	100
<i>Összesen</i>	<i>114</i>	<i>3</i>	<i>1 741</i>	<i>48</i>	<i>977</i>	<i>27</i>	<i>791</i>	<i>22</i>	<i>3 623</i>	<i>100</i>

* Forrás: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>. Letöltve: 2004. január 6.

A baranyaszentistváni járás 9 települést ölel fel, ezek: Baranyaszentistván, Lőcs, Novi Nevesinje, Petárda, Sirine, Sudaraz, Torjanc, Újbezdán és Zeleno Polje. A kilenc településből csak Baranyabán, Lőcs, Petárda, Torjanc és Újbezdán létezett az I. világháborút megelőzően is. A járás területe: 93 km².

15. táblázat

A baranyaszentistváni (petlovaci) járás nemzetiségi összetétele, 1991*

Település	Magyar		Horvát		Szerb		Egyéb		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Baranyabán	25	3	843	83	51	5	33	9	1 012	100
Lőcs	9	1	615	84	31	4	80	11	735	100
Novi Nevesinje	8	7	0	0	104	90	3	3	115	100
Petárda	72	9	609	78	29	4	69	9	779	100
Sirine	20	12	70	41	18	11	62	36	170	100
Sudaraz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100
Torjanc	15	3	291	61	7	1	15	3	476	100
Újbezdán	329	88	20	5	3	1	24	6	376	100
Zeleno Polje	1	1	73	60	30	24	18	15	122	100
<i>Összesen</i>	<i>479</i>	<i>18</i>	<i>2 521</i>	<i>67</i>	<i>273</i>	<i>7</i>	<i>304</i>	<i>8</i>	<i>3 785</i>	<i>100</i>

* Forrás: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>. Letöltve: 2004. január 6.

A bellyei járás 8 települést tömörít, ezek: Bellye, Kopács, Kozjak, Laskó, Podunavlje, Tikves, Várdaróc és Zlatna Greda. Közülük csak Bellye, Kopács, Laskó és Várdaróc létezett az I. világháború előtt. A járás központja: Bellye. A bellyei járás területe: 344 km². A járáson belül – 1991-ben – a magyarság alkotta a (relatív) többséget.

Az öt drávaszögi magyar óvodából három – a kopácsi, a laskói, a várdaróci – a bellyei járás területén található. A 2001/2002-es tanévben az öt óvodába közel 100 gyermek járt, az öt óvodában 8 óvónő volt munkaviszonyban. A Drávaszög két magyar tannyelvű általános iskolájából az egyik Laskón, a másik pedig Vörösmarton található. A 2001/2002-es tanévben 109 gyermek járt a laskói, 176 gyermek pedig a vörösmarti általános iskolába.

A járás magyar lakosai többnyire református vallásúak. A református egyház jelentős hagyományörző és anyanyelvapoló szerepkört tölt be a járás magyarságának életében.

16. táblázat

A bellyei (biljei) járás nemzetiségi összetétele, 1991*

Település	Magyar		Horvát		Szerb		Egyéb		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Bellye	422	12	1 801	53	572	16	676	19	3 571	100
Kopács	610	76	118	15	32	4	45	5	805	100
Kozjak	20	15	91	65	16	11	13	9	140	100
Laskó	834	80	125	12	27	3	50	5	1 036	100
Podunavlje	0	0	1	50	1	50	0	0	2	100
Tikves	4	5	26	36	31	42	12	17	73	100
Várdaróc	536	69	124	16	25	3	87	12	782	100
Zlatna Greda	9	20	24	52	4	8	8	20	46	100
<i>Összesen</i>	<i>2 435</i>	<i>38</i>	<i>2 310</i>	<i>36</i>	<i>708</i>	<i>11</i>	<i>891</i>	<i>14</i>	<i>6 344</i>	<i>100</i>

* Forrás: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>. Letöltve: 2004. január 6.

A darázsi járás 6 településsel rendelkezik, mind a hat történelmi: Dályok, Darázs, Hercegmárok, Izsép, Kiskőszeg és Nagybodolya. A járás központja: Darázs. A járás területe: 150 km².

17. táblázat

A darázsi (Draz) járás nemzetiségi összetétele, 1991*

Település	Magyar		Horvát		Szerb		Egyéb		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Dályok	23	2	747	88	32	4	50	6	852	100
Darázs	212	25	570	68	16	2	42	5	840	100
Hercegmárok	75	15	409	79	6	1	27	5	517	100
Izsép	56	8	565	83	37	5	25	4	683	100
Kiskőszeg	688	47	446	31	61	4	254	18	1 449	100
Nagybodolya	178	63	64	23	10	3	30	11	282	100
<i>Összesen</i>	<i>1 232</i>	<i>27</i>	<i>2 801</i>	<i>61</i>	<i>162</i>	<i>4</i>	<i>428</i>	<i>9</i>	<i>4 623</i>	<i>100</i>

* Forrás: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>. Letöltve: 2004. január 6.

A dárdai járás 4 településsel rendelkezik, ezek: Dárda, Mece, Svajcarnica és Ugljes. A négy településből csak Dárda tekinthet vissza történelmi múltra. A járás központja: Dárda. A járás területe: 87 km².

18. táblázat

A dárdai (Darda) járás nemzetiségi összetétele, 1991*

Település	Magyar		Horvát		Szerb		Egyéb		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Dárda	626	9	2532	38	2289	34	1304	19	6751	100
Mece	78	8	504	51	213	22	193	19	988	100
Svajcarnica	1	0	49	17	209	71	34	12	293	100
Ugljes	8	1	19	3	582	89	43	7	653	100
<i>Összesen</i>	<i>713</i>	<i>8</i>	<i>3104</i>	<i>36</i>	<i>3293</i>	<i>38</i>	<i>1574</i>	<i>18</i>	<i>8685</i>	<i>100</i>

* Forrás: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>. Letöltve: 2004. január 6.

A hercegszöllősi járás 9 települést ölel fel, ezek: Csúza, Hercegszöllős, Jasenovac, Karancs, Kő, Mirkovac, Sepse, Sokolovac és Vörösmart. A kilenc településből csak Csúza, Hercegszöllős, Karancs, Kő, Sepse és Vörösmart létezett az I. világháborút megelőzően. A járás központja: Hercegszöllős. A járás területe: 183 km².

A járás területén két magyar óvoda működik, az egyik Csúzán, a másik Veresmarton. Laskó és a kelet-szlavóniai Kórógy mellett Vörösmart ad otthont a harmadik magyar tannyelvű általános iskolának. A három magyar tannyelvű általános iskola mellett még van további 14 általános iskola Horvátországban, ahol kétnyelvű oktatás – horvát és magyar – érvényesül. Ilyen általános iskola működik Zágrábban is.

A kétnyelvű iskolákban elsősorban a magyar nyelv és irodalom, a történelem és az ének-zene oktatása történik magyar nyelven.

Vörösmart és a darázi járáshoz tartozó Kiskőszeg magyarsága – a többi magyar többségű településsel ellentétben – többnyire a római katolikus vallást követi. Vörösmart Árpád-kori település, amelynek V. Ferdinánd osztrák császár adott városi rangot 1841-ben, noha már a török időkben a defterek is városként tartották számon.

19. táblázat

A hercegszöllősi (Knezevi vinogradi) járás nemzetiségi összetétele, 1991*

Település	Magyar		Horvát		Szerb		Egyéb		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Csúza	664	84	56	7	15	2	57	7	792	100
Hercegszöllős	382	18	651	31	674	32	420	19	2127	100
Jasenovac	6	3	116	68	22	13	27	16	171	100
Karancs	289	20	432	29	551	38	184	13	1466	100
Kő	90	31	83	28	57	19	64	22	294	100
Mirkovac	25	11	54	49	20	18	26	23	233	100
Sepse	416	90	27	6	5	1	12	3	460	100
Sokolovac	3	4	18	26	42	60	7	10	70	100
Vörösmart	888	72	240	20	29	2	78	6	1235	100
<i>Összesen</i>	<i>2763</i>	<i>40</i>	<i>1677</i>	<i>24</i>	<i>1415</i>	<i>21</i>	<i>875</i>	<i>15</i>	<i>6848</i>	<i>100</i>

* Forrás: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>. Letöltve: 2004. január 6.

A kácsfalvi járást 5 település alkotja, ezek: Bolmány, Kácsfalu, Majské Medje, Novi Bolman és Novi Ceminac. Ezek közül csak Bolmány és Kácsfalu történelmi település, a többi három az I. világháborút követően alakult meg. A járás központja: Kácsfalu. A járás területe: 105 km².

20. táblázat

A kácsfalvi (jagodnjaki) járás nemzetiségi összetétele, 1991*

Település	Magyar		Horvát		Szerb		Egyéb		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Bolmány	5	1	86	12	586	79	64	8	741	100
Kácsfalu	67	3	296	15	1 439	74	149	8	1 951	100
Majské Medje	2	1	53	34	83	53	20	12	158	100
Novi Bolman	12	5	14	7	163	76	26	12	215	100
Novi Ceminac	8	1	200	37	261	49	68	13	537	100
<i>Összesen</i>	<i>94</i>	<i>3</i>	<i>649</i>	<i>18</i>	<i>2 532</i>	<i>70</i>	<i>327</i>	<i>9</i>	<i>3 602</i>	<i>100</i>

* Forrás: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>. Letöltve: 2004. január 6.

A laskafalvi járás négy települést ölel fel, ezek: Albertfalu, Keskend, Laskafalu és Mitrovac. Mitrovacot kivéve minden település létezett már az I. világháborút megelőzően. A járás központja: Laskafalu. A járás területe: 72 km².

21. táblázat

A laskafalvi (ceminaci) járás nemzetiségi összetétele, 1991*

Település	Magyar		Horvát		Szerb		Egyéb		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Albertfalu	31	3	873	81	34	3	141	13	1079	100
Keskend	25	3	815	87	67	7	26	3	933	100
Laskafalu	52	4	1063	75	131	9	167	12	1413	100
Mitrovac	11	10	54	49	20	18	26	23	111	100
<i>Összesen</i>	<i>119</i>	<i>4</i>	<i>2805</i>	<i>79</i>	<i>252</i>	<i>7</i>	<i>360</i>	<i>10</i>	<i>3536</i>	<i>100</i>

* Forrás: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>. Letöltve: 2004. január 6.

A 2001. évi népszámlálás szerint az összlakosság 42 633 főt tett ki, ez 11 632 fővel (21%-kal) kevesebb az 1991-ben regisztrálnál (54 265 fő). A horvátok száma 1991-ben 22 740 fő volt, 2001-ben a számuk már 23 693 főt tett ki. A szerbek száma 13 851 volt 1991-ben; 2001-ben már csak 8592 szerbet regisztráltak a Baranya-háromszögben. A szerbek száma 5259 fővel (38%-kal) csökkent 1991-hez képest. A magyarság 1991-ben 8956 főt számlált, 2001-re ez 7114 főre olvadt. A magyarság száma 1842 fővel csökkent (21%) tíz év alatt. Az egyéb kategória 1991-ben 8718 főt tett ki, 2001-ben már csak 3234 fő volt. A csökkenés 5484 fő volt (63%).

Amint az a 22. táblázatból is olvasható, a Drávaszögben a horvátok alkotják az abszolút többséget. A magyarság csak a harmadik helyen áll a horvátok és a szerbek mögött a nemzetiségek lélekszámát tekintve. 1991-ben a 9 járásból hatban a horvátok, kettőben a szerbek (Dárda, Kácsfalu) és egyben a magyarok (Hercegszöllös) alkották a többséget. A legutóbbi népszámlálás alkalmával, 2001-ben a horvátok már 7, a szerbek egy (Kács-

falu) és a magyarok is csak egy járásban (Hercegszöllös) alkottak többséget. A 2001. évi horvát népszámlálás nem mutatta ki a községsoros nemzetiségi adatokat, de feltételezhető, hogy a korábban magyar többségű települések – ha csökkent is magyarság számuk – megtartották a magyar többséget. Ennek alapján Csúza, Kopács, Laskó, Sepse, Újbezdán, Várdaróc, Vörösmart továbbra is magyar többségűek maradtak, továbbá másik 7 település (Darázs, Hercegszöllös, Karancs, Kiskőszeg, Kő, Nagybodolya és Pélmonostor) minden bizonnyal továbbra is jelentős magyar kisebbséggel rendelkezik.

22. táblázat

A Drávaszög járásainak nemzetiségi összetétele, 2001*

Járás	Magyar		Horvát		Szerb		Egyéb		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Baranyabán	104	4	1 675	69	506	21	142	6	2 427	100
Baranyaszentistván	395	14	1 957	71	144	51	247	9	2 743	100
Bellye	1 921	35	3 020	55	246	41	293	6	5 480	100
Darázs	874	26	2 278	68	94	3	110	3	3 356	100
Dárda	581	8	3 663	52	2 008	28	810	12	7 062	100
Hercegszöllös	2 121	40	1 781	34	956	18	328	7	5 186	100
Kácsfalva	73	3	676	27	1 642	65	146	6	2 537	100
Laskafalva	112	4	2 558	90	76	3	110	4	2 856	100
Pélmonostor	933	8	6 085	55	2 920	27	1 048	10	10 986	100
<i>Összesen</i>	<i>7 114</i>	<i>17</i>	<i>23 693</i>	<i>56</i>	<i>8 592</i>	<i>20</i>	<i>3 234</i>	<i>8</i>	<i>42 633</i>	<i>100</i>

* Forrás: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>. Letöltve: 2004. január 6.**Magyar szórványok Horvátországban**

A horvát állam a IX. században a Száva, a Vrbas és Cetinje folyók, illetve az Adriai-tenger által határolt tájakon, a mai Dalmácia és Bosznia-Hercegovina területén alakult ki (Arday, 2002).

A magyarok I. (Szent) László (1077–1095) uralkodása alatt hódították meg a mai Közép-Horvátországot, majd az utód, Könyves Kálmán (1095–1116) Dalmáciát is meghódította. A mai Kelet-Horvátország – Szlavónia – viszont a honfoglalástól a Magyar Királyság része volt. A török időkig Szlavónia (Pozsega, Szerém, Valkó és Verőce vármegye) jelentős számú magyarsággal rendelkezett, ez a terület jogilag 1779-ig Magyarország része volt. A három vármegye – Valkó vármegyét felosztották Szerém és Verőce vármegye között – gyakorlatilag már az 1746-ban a horvát bán fennhatósága alá került, Mária Terézia rendelkezéseinek következtében. A török kiűzésével a három vármegye területén élő magyarság csaknem felszívódott. Csak négy falu – Haraszti, Kórógy, Szentlászló és a ma már Eszékhez tartozó Rétfalu – magyarsága maradt meg.

Az 1800-as években a magyarországi szegényparasztok, akik csak 2–3 hold földdel rendelkeztek, Szlavóniában 20–30 hold földet is kaptak. Ezért sok magyar próbált szerencsét az említett három vármegye területén. A bácskai magyarok főként a Szerém-ségben, a baranyaiak Verőcében, a somogyiak és zalaiak többnyire Pozsegában, a vasiak jórészt Belovár–Körösben telepedtek le. A magyarok rövid idő elteltével összeütközésbe kerültek a horvátokkal, mivel magyar oktatást és hitéletet kívántak.

A római katolikus magyarok hamar elkezdtek beolvadni a helyi horvátságba, ugyanis ezt a diakovoi és zágrábi horvát nyelvű püspökségek elősegítették. Nem volt magyar nyelvű hitélet, illetve oktatás. A reformátusok jobb helyzetben voltak, mert a magyar Duna-melléki Református Egyházhoz tartoztak. Itt biztosítva volt a magyar nyelv oktatása, illetve a magyar nyelvű liturgia.

23. táblázat

A magyar lakosság száma az egyes horvát vármegyékben, 1910-ben*

Vármegye	Terület, km ²	A vármegye lakossága, fő	Horvát lakosság, fő	Magyar lakosság, fő	Egyéb lakosság, fő
Belovár-Kőrös	5 070	332 592	253 687	14 224	64 681
Lika-Korbava	6 211	204 710	100 346	22	104 342
Modrus-Fiume	4 879	231 654	152 210	899	78 545
Pozsega	4 929	265 272	142 616	16 462	106 194
Szerém	6 866	414 234	106 198	29 522	278 514
Varasd	2 507	307 010	300 033	1 095	5 882
Verőce	4 867	272 430	137 394	45 196	89 840
Zágráb	7 212	594 052	445 870	6 068	142 114
<i>Összesen</i>	<i>42 541</i>	<i>2 621 954</i>	<i>1 638 354</i>	<i>113 488</i>	<i>870 112</i>

* Forrás: Magyar helységnév-azonosító szótár. Talma Kiadó, Pécs, 1998.

Az 1910. évi népszámlálás szerint Horvátországban a magyarság kisebbségben volt, de a száma nem volt elhanyagolható, 113 488 főt tett ki. Ez Horvátország lakosságának 4,3%-a volt, amíg a horvátok 62,5%-os többségben vannak. Jelentős a szerbek száma is, akik főként a Szerémségben éltek, valamint Pozsega és Verőce vármegyékben. A számuk ezen a 42 541 km²-es területen 644 955 fő (24,6%). Jelentős volt még a németek száma 34 078 fő (5,3%). Éltek itt továbbá szlovákok 21 613 fő (0,8%) és ukránok 8317 fő (0,3%). Az egyéb kategória 61 149 főt tett ki (2,3%).

A II. világháború után a Szerémség, a hajdani Szerém vármegye 3/5-öd része Szerbiáé lett, és „beépült” a Vajdaságba (Sebők, 1994). Csak a nyugati rész, az egykori megyeszékhellyel, Vukovárral maradt Horvátországnak.

Kelet-Szlavóniában, illetve a Nyugat-Szerémségben 1991-ben 9821 magyar élt, 17 településen, amelyek közül csak négy – Haraszti, Kórógy, Rétfalu és Szentlászló – volt többségében magyar. A többi 13 településen⁶ a magyarok helyi kisebbséget képeztek. Ezek a településeken a magyarok több mint fele földönfutó lett a délszláv háború alatt. Kelet-Szlavóniából az egész magyarság elmenekült, még a településeiket – Kórógyot, Haraszti, Szentlászlót – is megromgálta vagy lerombolta a délszláv háború. A 17 település közül Eszék, Haraszti, Kórógy és Szentlászló Árpád-koriak, a többi helységben jóval később, az 1800-as években telepedtek le a magyarok. Sajnos, napjainkban is

⁶ Ezek a települések: Almás (Aljmas), Antunovac, Apáti (Opatovac), Csák (Cakovci), Dálya (Dali), Erdőd (Erdut), Eszék (Osijek), Lacháza (Vladislavci), Marinci, Ójankovác (Stari Jankovci), Újlak (Ilok), Vinkovce (Vinkovci) és Vukovár (Vukovar).

szakás ezen a vidéken az „egykezés”, ennek következtében Haraszti magyarsága jelentősen előregedett. Rétfalu – ma Eszék külvárosa – teljes asszimilációját Eszék közelsége segíti elő.

Eszék – horvátul Osijek – városa egykoron Verőce vármegye székhelye volt, s mivel a Dráva partján fekszik, kapcsolatban állt Baranyával és azon keresztül Magyarországgal. 1910-ben területe 57 km², lakosainak száma pedig 31 388 fő volt. A legnépesebb népcsoport a horvát volt, 12 625 fő (40,2%), a második helyen a magyarság állt 11 269 fővel (35,9%). A harmadik legnépesebb népcsoport a szerb volt 2889 fővel (9,2%). Az 1910-es népszámlálás alkalmával 743 fő cseh nemzetiségűnek vallotta magát (2,4%). Az egyéb kategória 3862 fő tett ki (12,3%). A 2001. évi horvát népszámlálás alkalmával Eszék városának összlakossága 114 616 fő volt, ebből 99 234 fő horvát (86,6%), 15 382 pedig (13,4%) egyéb nemzetiségű. A legjelentősebb kisebbségnek a városban a szerb bizonyult 8767 fővel, a magyarság mindössze 1154 főt tett ki. Eszék a horvátországi magyarok központja. A várostól nyugatra már kevés magyar szórványt találunk.

Közép-Horvátországban az 1990-es évek elejére csak közel 3000 magyar maradt. Az 1910. évi népszámlálás szerint még 21 387 magyar élt itt, ebből 14 224 Belovár-Körös vármegyében, 1095 Varasd vármegyében, 6068 pedig Zágrábban és a szintén Zágráb nevet viselő vármegyében. Napjainkban az egykori Varasd vármegye területén már nincs magyar szórvány, a történelmi Zágráb vármegye területén is csak Zágráb, a horvát főváros tekinthető magyar szórványnak. Zágráb lakossága az 1910-es népszámlálás szerint 79 038 főt tett ki. Ebből a túlnyomó többség horvát volt, 59 348 fő (75%). Jelentős volt a szlovén népcsoport, amelyik 7116 főt számlált (9%). A harmadik helyen a németek álltak 4458 lélekkel (5,6%). A magyarság is képviseltette magát, igaz csak 4028 fővel (5,1%). A szerbek 3897 főt tettek ki (4,9%), továbbá 123 szlovák, 46 ukrán és 22 román élt a városban. A 2001-es horvát népszámlálás szerint Zágráb 779 145 főt mondhatott magáénak. Ebből a többség (716 344 fő) horvát volt. A magyar nemzetiség 841 fővel képviseltette magát az összlakosságon belül (0,1%). Jelentősebb népcsoport Zágráb városában az albán (3389 fő – 0,4%), a bosnyák (6204 fő – 0,8%), a montenegrói (1313 fő – 0,2%), a szlovén (3225 fő – 0,4%) és a szerb (18 811 fő – 2,4%).

A történelmi Belovár-Körös és Pozsega vármegyék területén még található néhány település, amely napjainkban is otthont ad a magyarságnak. Az egykori Belovár-Körös vármegyéhez tartozó települések: Bedenik, Belovar, Govedje Polje, Mali Pisajan, Veliki Pisajan és Velika Pisanica. A történelmi Pozsega vármegye területéhez tartozott szórvány magyar települések: Brekinjska, Dezanovac, Grbavac, Imsovac, Krestelovac, Trojeglava. Az említett települések közül egy sincs, ahol magyar többség lenne. Az 1991. évi népszámlálás szerint a települések magyarságának a száma 16 és 73 fő között mozgott, kivéve Bedeniket, Belovárt, Grbovacot és Velika Pisanicát. Bedeniken a magyarság száma 117 fő volt, a település összlakosságának 16,18%-át alkották a magyarok. Grbovacon 108 fő vallotta magát magyarnak, ez az összlakosság 35,76%-a volt. Velika Pisanicán 174 fő mondta magát magyarnak, a település összlakosságának 11,8%-a. Belovár, az egykori megyeszékhely 118 magyarnak adott otthont, szemben a közel 27 ezres délszláv közösséggel. A fent említett települések csak a legjelentősebb magyar szórványok. Természetesen más környékbeli településeken is élnek magyarok,

de a számuk elenyésző. Szinte bizonyos, hogy a horvátországi magyar szórványok sorsa megmásíthatatlan. Teljes asszimilációjuk, beolvadásuk elkerülhetetlen.

Zágrábtól délre, a horvát tengerparton már csak a nagyobb városokban – Fiumében (Rijeka), Pólában (Pula), Rovinjban, Splitben és Zárában (Zadar) – él kisebb számú magyarság. Ezek közül a legjelentősebb a fiumei magyarság. Fiume a múltban a Magyar Királyság egyetlen kikötővárosa volt. Az 1886 és 1918 közötti magyar közigazgatás szerint Fiume város és kerülete 21 km² nagyságú volt. A város lakosainak száma a XVII. század végén még csak 2500 fő volt, de már 1780-ban 16 000 főre, 1870-ben pedig 17 800 főre emelkedett. Az 1880. évi népszámlálás szerint a lakosok száma 20 981 fő, a házak száma 1503 volt, míg 10 évvel később lakosainak száma 29 494 főre ugrott, a házak száma pedig 1731 lett.

Az 1910. évi magyar népszámlálás szerint a lakosság száma 49 806 fő volt, ebből 27 307 volt olasz, 12 926 horvát, 6493 magyar, 2315 német, 425 szerb, 192 szlovák, 137 román és 11 ukrán. A 2001-es horvát népszámlálás 252 (0,2%) magyart írt össze a 148 235 fős városban. Tíz évvel korábban, 1991-ben még 331 fő vallotta magát magyarnak Fiume városában.

A 2001. évi horvát népszámlálás megállapításai

A 2001. évi horvát népszámlálás alkalmával a személyiségi jogokra hivatkozva nem publikálták a 6759 horvátországi település nemzetiségi, vallási adatait. Ezt csak az ország, a zsupánságok – megyék – és a járások bontásában tették meg. Így arról, hogy az egyes településeken hány magyar él, a városokat kivéve nem kapunk választ. Következtetni azonban tudunk rá, a járási adatok figyelembevételével.

A 2001. évi horvát népszámlálás szerint a Horvát Köztársaság területén 4 437 460 fő élt, ebből 3 977 171 volt horvát (89,6%), 331 383 pedig egyéb nemzetiségű (10,4%). A legjelentősebb kisebbség a szerb volt, számuk 201 631 volt. Számos területen – Pakrac és Knin környékén – tömböt alkottak, de jelentős számban éltek Kelet-Szlavóniában és a Drávaszögben is. A Vukovarsko-Srijemska és az Osjecko-Baranjska zsupánságokban volt a legmagasabb a szerb nemzetiségűek aránya 2001-ben, azonban az ország belsőbb területein élő szerbek száma sem elhanyagolható.

A horvátok és a szerbek után a bosnyákok a harmadik legjelentősebb népcsoport Horvátországban, számuk 20 755 fő, az ország lakosságának 0,5%-a. A bosnyákok jelentősebb számban élnek Dubrovačko-Neretvanska (1760 fő), Istarska (3077 fő), Primorsko-Goranska (3021 fő) Sisacko-Moslavačka (1137 fő) Vukovarsko-Srijemska zsupánságokban (1138 fő), illetve Zágráb városában (6204 fő).

A negyedik legnépesebb népcsoport az olasz, létszáma 19 636 főt tett ki. Jelentősebb számban éltek olaszok Istarska (14 284 fő) és Primorsko-Goranska zsupánságokban (3539 fő).

Az ötödik jelentősebb nemzetiség a magyar. A 2001. évi horvát népszámlálás adatai szerint 16 595 fő vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Ez a szám 1910-ben még 113 488 volt. A magyarság száma 1921-re közel 76 000 főre zuhant. 1910-ben még 208 horvát településen élt 100 főnél több magyar, ez a szám 1921-re jelentősen megváltozott,

108-ra csökkent (Sebők, 2003). A II. világháború után, 1948-ban 51 450 főt tett ki a magyarság (Sebők, 1994). Ez a szám rohamosan csökkent, 1961-ben 42 347 főre, 1971-ben 35 488 főre, 1981-ben 25 439 főre, 1991-re pedig 22 355 főre. A horvátországi magyarság lett a legkedvezőtlenebb helyzetbe került határon túli magyar közösség. Ezt a megállapítást a 2001. évi népszámlálás is alátámasztotta. Az 1991 és 2001 közötti időszakban az asszimiláció mellett az 1991-ben kirobbant délszláv háború is jelentősen megnehezítette a helyi magyarság létét. Bár a délszláv háború nem semmisítette meg a horvátországi magyarságot, mégis biztosra vehető, hogy az asszimiláció 10 000 fő alá csökkent a lélekszámukat a legközelebbi népszámlálás alkalmával.

24. táblázat

A Horvátország területén elhelyezkedő zsupanságok nemzetiségi összetétele, 2001*

(fő)

Zsupanság	Összlakosság	Ebből			
		horvát	magyar	szerb	egyéb
Szlavónia					
Brodsko-Posavska	176 765	166 129	81	5 347	5 208
Osjecko-Baranjska	330 506	277 245	9784	28 866	14 611
Pozesko-Slavonska	85 831	76 118	221	5 616	3 876
Viroviticko-Podravska	93 389	83 554	255	6 612	2 968
Vukovarsko-Srijemska	204 768	160 277	2 047	31 644	10 800
Bjelovarsko-Bilogorska	133 084	109 871	1 188	9 421	12 604
Közép-Horvátország					
Karlovacka	141 787	119 490	32	15 651	6 614
Koprivnicko-Krizevacka	124 467	119 450	108	2 408	2 501
Krapinsko-Zagorska	142 432	140 212	25	224	1 971
Medimurska	118 426	112 746	73	248	5 359
Sisacko-Moslavacka	185 387	152 196	148	21 617	11 426
Varazdinska	184 769	180 474	56	761	3 478
Zagrebacka	309 696	297 868	158	2 720	8 950
Grad Zagreb (Zágráb város)	779 145	716 344	841	18 811	43 149
Horvát tengerpart					
Dubrovačko-Neretvanska	122 870	114 621	89	2 409	5 751
Istarska	206 344	148 328	536	14 284	43 196
Licko-Senjska	53 677	46 245	18	6 193	1 221
Primorsko-Goranska	305 505	258 438	516	15 005	31 546
Sibensko-Kninska	112 891	99 838	68	10 229	2 756
Splitsko-Dalmatinska	463 676	446 539	262	5 520	11 355
Zadarska	162 045	151 188	89	5 716	5 052
<i>Összesen</i>	<i>4 437 460</i>	<i>3 977 171</i>	<i>16 595</i>	<i>201 631</i>	<i>242 063</i>

* Forrás: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>. Letöltve: 2004. január 6.

A magyar nemzetiség után a lélekszámot tekintve az albán következik 15 082 fővel. Az albánok főként Istarska (2032 fő), Primorsko-Goranska (2063 fő) zsupanságokban és Zágrábban éltek (3389 fő).

Az albánok után a szlovének szerezték meg a hetedik helyet a „nemzetiségi lélekszámversenyben”, 13 173 fővel. Ők szintén Istarska (2020 fő), Primorsko-Goranska (2883 fő) zsupanságokban és Zágrábban éltek (3225 fő).

A többi nemzetiség elenyésző létszámú: a csehek 10 510 főt, a romák 9463 főt, a montenegróiak 4926 főt, a szlovákok 4712 főt, a macedónok 4270 főt, a németek 2902 főt, a rutének 2337 főt, az ukránok 1977 főt tettek ki. Az ismeretlen kategória 17 975 főt, a regionális hovatartozást megjelölőké 9302 főt számlált. Az egyéb kategóriába 105 043 fő tartozott.

IRODALOM

- Arday Lajos*: Magyarok a Délvidéken, Jugoszláviában. BIP, Budapest, 2002
- Bognár András*: A baranyai lakosság etnikai összetételének változása. In.: Arday Lajos: Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1994
- Domonkos László*: Magyarok a Délvidéken. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992
- Fábián György*: A rendszerváltás politikájának fő jellemzői Szerbiában, Horvátországban és Szlovéniában. Acta universitatis szegediensis de Attila József nominatae, Szeged, 1996
- Für Lajos*: Magyar sors a Kárpát-medencében. Kairosz, Budapest, 2001
- Fényes Elek*: Magyarország geographiai szótára, I–II. kötet. Nyomatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851
- Gyórfy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966
- Heka László*: A délszláv államok alkotmánytörténete. Gold Press, Szeged, 2002
- Heka László – Szondi Ildikó*: Magyarok a Drávaszögben. Acta universitatis szegediensis de Attila József nominatae, Szeged, 1993
- Hoppál Dezső*: A történelmi Magyarország vármegyéinek címerai. Cartographia, Budapest, 2001
- Juhász József*: Volt egyszer egy Jugoszlávia. Aula Kiadó, Budapest, 1999
- Kápolnai Iván*: Ausztria népességi viszonyai a 19. században. KSH Levéltár, Budapest, 2002
- Sebők László*: A horvátországi magyarok a statisztikák tükrében. In: Arday Lajos: Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1994
- Sebők László*: A 2001-es horvát népszámlálás magyar nézőpontból. In: Gyurgyik László – Sebők László: Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003
- A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai. KSH, Budapest, 1994
- A történelmi Magyarország atlasza és adattára. Talma Kiadó, Pécs, 2000

Internetes honlap: Határon Túli Magyarok Hivatala: www.htmh.hu

Horvát Statisztikai Hivatal honlapja: <http://www.dzs.hr/Eng/Census/census2001.htm>

Kulcsszavak: magyarság, Drávaszög, Muraköz, Horvátország, asszimiláció, kisebbség, szórvány.

Résumé

The decrease and assimilation of the Hungarian ethnic minority in Croatia is the most obvious from among the seven Hungarian ethnic minority communities in the Carpathian Basin. Although they numbered 113 488 back in 1910, there were only 16 595 of them in 2001. From the several impacts on the shrunk little community in the past 91 years, assimilation was dominant. This paper aims at representing the fall in the number of Hungarian ethnic minority in Croatia, relying on demographic historical, regional and social statistical data. Nationality figures of the Population Census held in Croatia in year 2001 are detailed as well separately.